

Зінаїда ПІДРУЧНА

НАВЧАННЯ СПОНТАННОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВАВННЯ

Перед викладачами англійської мови стоять відповідальні завдання, оскільки в умовах розширення міжнародних зв'язків підвищуються вимоги до рівня практичного володіння англійською мовою, навичками спонтанного монологічного мовлення зокрема, що проявляється у здатності студентів правильно і послідовно викладати свої думки.

Дані питання досліджували такі видатні мовознавці, як В.Артемов, І.Берман, І.Зимня, І.Рахманов та інші. Але в теорії та практиці навчання монологічного мовлення англійської мови є ще багато невирішених питань, саме тому піднята нами проблема є актуальною і потребує свого розв'язання в сучасних умовах.

Мета статті — виявити та проаналізувати раціональні прийоми та форми роботи для розвитку умінь спонтанного монологічного мовлення студентів.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

1. Виявити сутність спонтанного монологічного мовлення.
2. Проаналізувати етапи навчання монологічного мовлення.
3. Запропонувати систему вправ для цього навчання.

Матеріалом дослідження послужили методичні розробки та підручники, наукові праці методистів, досвід роботи викладачів.

Монолог — це безпосередньо спрямований до співрозмовника чи аудиторії організований вид усного мовлення, який передбачає висловлювання однієї особи [6, 88]. Спонтанне монологічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

1. Інформативну — повідомлення інформації про предмети чи події навколишнього середовища, опис явищ, дій, стану.
2. Впливову — спонукання до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань.
3. Експресивну — використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому знаходиться той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості.
4. Розважальну — виступ людини на сцені чи серед друзів для розваги слухачів.
5. Ритуально-культову — висловлювання під час будь-якого ритуального обряду [5, 25].

Кожна з цих функцій має свої особливі мовні засоби вираження думки, відповідні психологічні стимули та мету висловлювання. З погляду психології монологічному мовленню властиві такі риси:

- однаправленість, яка не розрахована на відповідну реакцію у вигляді мовлення вголос;
- зв'язність, яка відрізняє монологічне мовлення від випадкового набору речень;
- тематичність як співвіднесеність висловлювання з будь-якою досить загальною темою;
- контекстуальність, яку не слід протиставляти ситуативності, як рисі, властивій діалогічному мовленню; монолог теж може бути ситуативним (наприклад, спонтанне висловлювання — розгорнута репліка (мікро-монолог у діалозі));
- відносно безперервний спосіб мовлення; монологічне висловлювання не обмежується однією фразою і триває протягом певного часу;
- послідовність і логічність; ці якості реалізуються в ідеї основної фрази шляхом уточнення думки, доповнення до неї [4, 31].

Залежно від комунікативної функції та характеру логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями, розрізняють такі основні типи монологічних висловлювань: опис, розповідь і роздум. Монолог-опис є констатуючим типом монологічного висловлювання, в якому стверджується наявність будь-яких ознак в об'єкті, описується людина, природа, погода тощо. Монолог-розповідь є динамічним типом монологічного висловлювання, в якому розповідається про розвиток подій, пригод, дій. Дійсність сприймається у процесі її розвитку та зміни в хронологічній послідовності. Монолог-міркування спирається на умовиводи як процес мислення, в ході якого на основі вихідної тези робиться висновок.

Основними якісними показниками сформованості загального вміння укласти зв'язне монологічне висловлювання є такі спеціальні вміння:

- уміння з'єднувати декілька мовленнєвих зразків;
- уміння досить повно висловлюватись відповідно до запропонованої комунікативної ситуації;
- уміння відносно правильно оформити своє висловлювання мовними засобами англійської мови;
- уміння оптимально використовувати мовний матеріал певної теми;
- уміння залучати для викладу певної теми матеріал сумісних тем [4, 31].

Мовленнєві завдання для реалізації монологічного повідомлення передбачають здійснення таких мовленнєвих дій:

- для повідомлення фактичної інформації, поєднуючи речення в логічній послідовності;

- для монологу-розповіді: розповісти про себе (свого друга, висловити при цьому свою думку);
- для монологу-опису: описувати природу, місто, зовнішність..., використовуючи слова і словосполучення, що означають якості (добрий/злий тощо);
- для монологу-міркування: переконати співрозмовника в чомусь; навести докази за чи проти певної дії...; спонукати співрозмовника до певних дій.

Монологічне висловлювання можна класифікувати залежно від комунікативних умов, протяжності, ступеню оригінальності, характеру змісту, мотивації та ін. Використання попередньо відібраних студентами повідомлень слід розглядати як ефективний засіб розвитку вмінь спонтанного монологічного висловлювання.

З мовної точки зору монологічне мовлення характеризується структурною завершеністю речень, відносною повнотою висловлювання, розгорнутістю та різноструктурністю фраз. Крім того, йому властиві також досить складний синтаксис, а також зв'язність, що передбачає володіння мовними засобами. Такими засобами виступають лексичні та займенникові повтори, сполучники та сполучникові прислівники, прислівники або сполучення іменника з прикметником у ролі обставини місця та часу, артиклі тощо.

Наприклад, адвербіалії часу та послідовності: *later that*; адвербіалії причин та наслідку: *why, that's why, so, at first, so that* ... Як сполучні засоби в монологі вписуються також усно-мовленнєві формули, які допомагають почати, продовжити чи закінчити висловлювання: *to begin with, well, let's leave it at that*; а також показують ставлення того, хто говорить: *to my mind, there is no doubt, people say, because of that, in short*.

Мінімальною структурною одиницею монологу є переважно повне речення. Дослідження усного спонтанного монологічного мовлення дозволяють говорити і про окремі його лексичні особливості. Перш за все мова йде про набір окремих усно-мовленнєвих формул, за допомогою яких розповідачі починають, продовжують чи закінчують свою розповідь (*to begin with; well; to continue; let's leave it at that; I would like to tell you this*); "вплітають" свою монологічну репліку в діалог (*that reminds me; by the way*); вводять в свій монолог елементи особистого ставлення до того, про що розповідають (*fortunately; strange enough but; it seems to me*). Ціла група слів і словосполучень дозволяє розповідачеві систематизувати роздуми, що містяться в його розповіді (*therefore; that's why; because of that; in short*). Для навчання англійської мови студентів актуальним є два стильові реєстри усної мови: нейтрально-розмовний та інформативний.

В методиці навчання іноземних мов виділяють три етапи формування монологічних умінь. В основу кожного з них покладена якість висловлювання студентів, причому ця якість обов'язково веде до збільшення обсягу зразків мовлення, що використовуються.

Завдання першого етапу полягає в тому, щоб об'єднувати зразки мовлення рівня фрази в одну понадфразову єдність. Наприклад, за темою "Погода" можна з'єднувати такі зразки мовлення: *It's cold today. It isn't snowing now. The sky is blue. The sun is shining*. Вже на цьому етапі враховується самостійність висловлювання викладач лише називає тему, визначає загальний напрям думки, а вибір конкретного змісту залишається вільним.

На другому етапі студенти самостійно будують висловлювання понадфразового рівня. Навчання спонтанного монологічного мовлення на цьому етапі здійснюється за допомогою різних опор: зображальних, вербальних, комбінованих. Доцільніше використовувати звуковий зразок, в якому після кожної фрази передбачені паузи для висловлювання за аналогією [7, 102]. Проте слід пам'ятати, що поступово опори обов'язково усуваються.

Головне завдання третього етапу — навчити створювати монологічні висловлювання текстового рівня різних функціонально-смислових типів мовлення. Цей етап характеризується розвитком умінь виражати своє особисте ставлення до фактів чи подій, про які висловлюються; формулювати критичну оцінку і доводити правильність будь-якого факту, включати до свого мовлення елементи розмірковування, аргументації. Одночасно повинно відбуватися збільшення обсягу висловлювання. Такі завдання вчать розвивати думку, передавати її засобами англійської мови, доводити правильність своїх тверджень.

Згідно з трьома етапами формування вмінь монологічного мовлення, виділяють три групи вправ:

ЛІНГВОДИДАКТИКА

I група — вправи на об'єднання зразків мовлення рівня фрази у понадфразову єдність;

II група — вправи на створення власного монологічного висловлювання понадфразового рівня;

III група — вправи на створення власного монологічного висловлювання текстового рівня.

Вправи I групи можна віднести до умовно-комунікативних продуктивних вправ. Сюди належать також деякі мовленнєві вправи на усвідомлення засобів міжфразового зв'язку, характерних для певного типу монологу. Так, після читання тексту до теми "My working day" необхідно звернути увагу студентів на обставини часу в розповіді про свій учорашній день: (*yesterday, at seven o'clock, then, after, in the evening*). Це їхні опори при створенні самостійних спонтанних висловлювань на рівні понадфразової єдності.

Вправи II групи. Їх мета — навчити будувати висловлювання понадфразового рівня, так звані мікро-монологи. У цих вправах мовлення не детермінується, а лише спрямовується та мотивується комунікативним завданням. Наприклад, тема "Погода". Завдання: Our English pen-friend is going to visit us next year. Now you're talking to your pen-friend on the telephone. Invite her/him to Ukraine. Describe Ukrainian weather in one of the seasons. Make use of the substations table given below.

1.	In	it's	...
2.	The sun	...	every day.
3.	The sky is	...	
4.	Sometimes it	rains(snows).	
5.	A	...	wind blows.

Вправи III групи належать до продуктивних комунікативних вправ другого рівня. Вони складаються з комунікативного завдання та висловлювання. Наприклад, завдання: Describe an episode from your life when you were punished or rewarded. Очікуване висловлювання — монолог-розповідь. При виконанні вправ III групи опори, як правило не використовуються.

Усі вправи повинні залучати різні види пам'яті, сприймання і мислення, бути цілеспрямованим і вмотивованим, активізувати пізнавальну і розумову діяльність, містити найтиповіші життєві приклади.

Спонтанне монологічне мовлення будується в основному на вивченому раніше матеріалі. Варіюючи та комбінуючи мовний матеріал, студенти можуть вирішувати складніші комунікативні завдання. На цьому етапі спостерігається велика активізація лексики, в результаті чого проходить перерозподіл між рецептивною і продуктивною лексикою на користь останньої, що полегшує побудову висловлювань. Попереднє продумування висловлювання може бути недовгим, обмеженим всього декількома хвилинами.

Висновки. Отже, навчання спонтанного монологічного мовлення — це послідовна робота по формуванню в студентів вмінь будувати зв'язне висловлювання іноземною мовою із застосуванням таких прийомів, які сприяють розвитку розумової діяльності. Адже монолог — це підвищене навантаження на пам'ять, мислення і мовленнєві навички людини. Одна з важливих характеристик спонтанного монологічного мовлення — це його підвищена умотивованість, причини якої криються у глибинах психічної активності людини та пов'язані з досвідом конкретної особистості, її моральними цінностями, особливостями її реакції на ситуацію спілкування тощо.

Як бачимо, система навчання монологічного мовлення сприяє формуванню студентів навиків та вмінь виражати свої думки, розвиває в них навички актуалізації інформації. Для досягнення високих результатів, робота у процесі навчання спонтанного монологічного мовлення повинна проводитись послідовно і методично правильно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам Учеб. Пособие. — М.: Просвещение, 1969 — 279 с.
2. Берман И.М. Методика обучения английскому языку. — М.: Наука, 1970 — 230 с.
3. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. — М.: Просвещение, 1985 — 160 с.
4. Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке. — М.: 1980 — 120 с.